

גטין עו:

קדושין ט. לב;

תוס' ב"מ י. ד"ה איתבייה רבא; שם כז. 'אמר רבא... אלא...'. ועע"ש בע"ב וברד"ה אלא ווע"ע רש"י שם כז: ד"ה נקיטנא ד"ה אימור. וכן מהמשך גירסתו שם 'אמר רבא ראה סלע...'. (ערמב"ן שהגיה 'רבה') נראה שחזר בו רבא משיטתו דיאוש שלא מדרעתו. וכן מתפרשים דברי רבא שם מט. לפי פי' 'מקצת חכמים' המובא בריטב"א, שרבא חזר בו מהוראתו, ע"ש. וכן שם סב: לגרסת כמה מהראשונים (ערי"ף רא"ש ר"ח וריטב"א וכ"ה בכת"י מינכן);

ב"ב קכז. קנה;

מכות ח. ושם ע"ב

ע"ז נח. סה;

זבחים טו: מב. עג. וכאן שלש פעמים;

מנחות יב: צז;

וע' חולין צה-צו; (וב"מ שם עז. ע"ש); תוס' חולין מט: (ד"ה רב);

בכורות נד:

כריתות ז.

נדה סח.

וכן אמר רבא לתלמידיו (בב"ב קל): שאם יבוא לפניכם פסק דין שלו וימצאו בו פירכא – לא יקרעוהו עד שיבואו לפניו ואם לא ימצא בו טעם – יחזור בו (ואף לאחר מותו לא יקרעוהו).

עוד מצינו כמה פעמים בגמרא שרבא היה מורה הלכה למעשה, והיו שהשיבו על הוראתו ו'אכסיה', שנראה שטעה, אך לבסוף הוברר פרט מסוים באותו מעשה שלא היה גלוי מקודם לכן, והוברר שהוראתו קלעה אל האמת לאמיתה. ומובא בספרים (מי השילוח פרי צדיק ועוד), שרבא בא משבט יהודה, והיתה בו התכונה והיכולת 'להריח' הדין כפי שהוא לאמיתו, לאו דוקא לפי הכללים הנגלים לכל, ולכן פעמים שחרגה ההוראה ויצאה מן הכלל וע' בכל זה במובא בב"מ פא ובב"ב קלג. ויש להוסיף ממעשה דרבא עם אותו עני – בכתובות סז: אפשר אם כן שזוהו פשר החזרות הרבות בהוראות להלכה שמצינו ביחוד אצל רבא.

כן מצינו מספר חזרות אצל אביי (שבת צב. כתובות לג. גטין ח: ב"מ ו: יז: ב"ב קלא). וכן רב נחמן (עירובין טז: גטין כג.). רב יוסף (קדושין ט. סנהדרין סא.). ר' ירמיה (ר"ה יג.). רבה (ר"ה יג.); רב דימי (שבת סג.); זעירי (חולין נו.). רב אשי (ב"ב קנז.); רב אושעיא (חולין נו.).

דף צה

'מדרבנן הוא' – וכיון שמהתורה טהור – מותר להכניסו. ואף על פי שמצינו שחכמים העמידו דבריהם, ומצוה דאורייתא אינה מתירה לעבור על איסור דרבנן, שלכך שופר של ראש השנה אין מעבירים עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל (ע' ר"ה לב) – יש לחלק; כאן המצוה להכניסו חלה על הבגד המסוים שלפנינו, וכאילו ההכנסה עצמה מן המצוה, אבל שם הלא אין המצוה שייכת לשופר מסוים, ואילו היה כאן שופר אחר, לא היה צריך לפקח את הגל – על כן אין פיקוח הגל מן המצוה (עפ"י אבני נזר או"ח תקלה).

אודות העמדת איסור דרבנן במקום מצוה דאורייתא, נראה שאין כלל אחיד בדבר, שאעפ"י שבכמה מקומות העמידו דבריהם,

מצינו לעתים שמצוה דאורייתא דוחה איסור דרבנן [גם באופן שאילו היה זה איסור תורה – לא היה נדחה]. ואפשר שיש חילוק בין גזרה משום סייג לשאר תקנות, או בין מצב תמידי לאקראי, או בין איסור שעיקרו מדאורייתא לעיקרו מדרבנן (וכיו"ב מצאנו חילוקים לענין מקומות שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת – ע' פסחים צב. ורש"י להלן ק: ד"ה אכילת).
 ע"ע: תוס' יבמות ז: ד"ה ואמר; תוס' ורא"ש ביצה ה. (לענין איסור מוקצה או מלשאצל"ג כדי לקיים מצות כיסוי. וע' בפוסקים או"ח תצח); שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רמג; שו"ת הר"ן לח נו עג; הגהות מנהגים הל' לולב רו בשם רבנו יואל; ט"ז תרנה, ב; שו"ת בית אפרים או"ח נה; פני יהושע סוכה לג: או"ש לולב ח,ה; אמרי בינה יו"ט יא; עונג יום טוב נב; קהלות יעקב ביצה ו (ח"ח ה); אגרות משה אה"ע ח"א צד. וע' סוכה מב: 'אמאי טלטול בעלמא הוא'.

'שניקב בשורש קטן... כלי נחושת – פוחתו...' – כתבו התוס', שאעפ"י שלענין קבלת טומאה פקעה טומאתו בנקב כזה, עדיין 'כלי' הוא לענין קיום דין שבירה או מריקה ושטיפה. וכן לענין בגד שקורעו – אינו בגד המקבל טומאה אבל 'בגד' הוא לכיבוס. ופרשו הטעם, לפי שקלקול כזה אינו מבטלו לגמרי ממהותו, שהרי אם חישב עליו לשימוש אחר, כגון כלי שניקב כשורש קטן וייחדו לזיתים או לרימונים – מקבל טומאה.

ויש להוסיף בגדר הדבר, שלענין קבלת טומאה אין די בשם 'בגד' או 'כלי', אלא צריך שיהא כלי מעשה' (במדבר לא. וערש"י שבת נב: ד"ה בגלמי). וכן כתוב (ויקרא יא) או בגד... כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם. הלכך קלקול חלקי כזה, אף כי אינו מבטלו משם בגד או כלי, מבטלו מתורת 'כלי מעשה', שהרי אינו משמש ליעודו (עיקר הסברה כתובה בחזון יחזקאל, תוספתא יו. וע"ע בחזו"א לקוטים ד,ד).

'מעיל שנטמא' – יש שכתבו שדין זה אמור רק במעיל, אבל שאר בגדי כהונה – מותר לקורעם ולהכניסם כיון שאין עושה כן דרך השחתה ('קרבן תגיגה' סח – מובא במשנה למלך כלי המקדש ט,ג ומע"ה ק ח,כ; שו"ת חתם סופר יו"ד רסד).

וכעין זה במג"ח (קא), שאמר בגדים איסורם משום השחתה בלבד, כמשחית שאר דברי הקדש שעובר משום 'לא תעשון' בלבד, אבל איסור קריעה ד'לא יקרע' נאמר רק במעיל וקיים בכל אופן, גם שלא כדרך השחתה. והמשל"מ שם אינו סובר חילוק זה. וע"ע שו"ת אבני נזר או"ח לד; שפ"א יומא עב.

יש להוסיף, לפי מה שנתבאר לעיל פח שאין מכבסים בגדי כהונה, עכ"פ כשזקוקים לנתר ואהל, אם כן אותם בגדים שנתלכלכו בדם כבר אינם מיועדים לשימוש הלכך אין בהם איסור קריעה, אלא שבמעיל נאמר איסור עצמי לקורעו, ולא משום ביטול יעודו. וע"ע בענין קריעת בגדי כהונה לאחר שבלו – במובא בספר חזו"ן דעה יומא עב.

ואולם בקרן אורה כתב שהדין שנאמר כאן קיים גם בשאר בגדי כהונה האסורים בקריעה [כדאמרינן ביומא עב:], ונקט ריש לקיש מעיל כי בו נאמר האיסור במפורש.

'אגב אביהן חשיבי' – ואולם בפחות משלש על שלש אצבעות, נתקבלה הלכה למשה מסיני שחסר בשיעור קבלת הטומאה, ועל כן אעפ"י שחיבורו לבגד גדול מקנה לו חשיבות, מכל מקום אין במה שנכנס פנימה כדי קבלת טומאה. משא"כ יותר משלש אצבעות, זה שאין העבין והרכין מקבלים טומאה, לא משום הלמ"מ בעצם שיעור קבלת טומאה, אלא משום חוסר בחשיבות שם 'בגד', ועל כן כאשר מחוברים לגדול, יש בהן חשיבות (עפ"י חדושי הגר"ח על הש"ס – קונטרס בדיני נגעים. וע"ע קרן אורה).

(ע"ב) 'אלא דמבלע להו ברוק תפל' – 'הרמב"ם השמיט זה, וכתב דאין מעבירין מי רגלים כלל. ואולי ס"ל דהא דאמרינן בקטרת דאין שורין הצפורן במי רגלים, ולא אמרינן דלערבינהו ברוק

תפל, מוכחא או דאפילו בהדי רוק אינו כבוד, או דהרוק מאבד כוחם וסגולתם' (מהגר"א נבנצל שליט"א). ושמא היתה לרמב"ם גרסא אחרת בסוגיתנו. וע"ע לחם משנה; קרן אורה; זבח תודה. ולפי סוגיתנו נראה שצריך להעביר בשבעת הסממנים הללו בדוקא. ולכאורה היה די אף במקצתן או בחומרים אחרים, ובלבד שלא יישאר רושם מהכתם, כי דוחק הוא לומר שהלכה למשה מסיני בשבעה אלו בדוקא – אך נראה מכאן שכן תקנו חכמים היות וצריך כיבוס יפה, לכך הצריכו לעשות כיבוס גדול המעביר לגמרי את הדם בכל שבעת הסממנים, שודאי אלו מעבירים כל רושם דם, כמבואר במסכת נדה (עפ"י שפת אמת).

רוק תפל' – שאין בו טעם. שלא טעם האדם כלום מקודם (כמפורט בנדה סג).

ואי סלקא דעתך בישול בלא בילוע לא קפיד, נייעביד של חרס? – ואם תאמר, מה מקשה הלא י"ל שלכך עשוהו של מתכת, כי בשל חרס הוא בולע על ידי הקדירות המונחות בתוכו ומתבשלות שם [שאעפ"י שעיקר שימושן של התנור מיועד לאפיה, כמו ששנינו בכלים (ה, ב ג), מכל מקום הרי היה משמש גם לבישול כמו שמצינו הרבה פעמים בש"ס ע' שבת יח ועוד] – ומוכח שאין התנור בולע מן הקדירה, כמו שנפסק בשו"ע (יו"ד צב), ששתי קדירות הנוגעות זו בזו, אפילו בשעת בישולם אינן בולעות זו מזו (אור שמח מאכלות אסורות ט, יט. והביא כן מפסקי התוס' כאן).

ענין כיבוס הבגד מדם החטאת

נאמר כאן שדם חטאת שניתן על הבגד טעון כיבוס בעזרה. הלכה זו נוהגת רק בדם חטאת בהמה – להוציא דם שאר קדשים ולהוציא דם חטאת עוף. ואין טעון כיבוס אלא דם חטאת כשר שנתקבל בכלי וראוי למתנות הדם: זריקה, נתינה, הזייה; ואילו דם שלפני קבלה או שלאחר מתנה איננו טעון כיבוס. ועוד: אין טעון כיבוס אלא דבר שהוא ראוי לקבל טומאה וראוי לכיבוס. אין הבגד כולו טעון כיבוס, אלא מקום הדם בלבד (תחילה מכבטים את המקום במים; אחר כך מעבירים עליו שבעה סממנים: רוק תפל, מי רגלים, נתר, בורית, אהל, קמוניא, אשלג; שום דם איננו עומד בפני תהליך זה; ולפיכך בדרך זו גם בודקים את הכתם, שנסתפקו בו שמא הוא דם – ע' נידה סא: זבחים צב. צג צה; כלי שאיננו ראוי לכיבוס טעון גרידה ע' זבחים צד).

רעיון ההלכות האלה צריך להיות תלוי באופי החטאת; וביתר דיוק: הוא תלוי באותה תכונת החטאת, המתבטאת במתנות הדם של חטאת בהמה. כי הנה דם המיועד למתנה הגיע אל כלי הראוי לקבל טומאה (אפילו עדיין איננו מקבל טומאה – כגון אם חסרה מחשבה – ע' זבחים צד); ועצם העובדה הזו היא ניגוד גמור לאותה תכונת חטאת. משום כך יש לבטל את הרעיון המנוגד הזה על ידי 'כיבוס'; וכיבוס זה הוא פעולה חיובית של המקדש, החייבת להיעשות בתחום המקדש – במקום קדוש.

עתה אם תפסתנו איננה מוטעית, הרי זה ההבדל שבין דם חטאת בהמה המקובל בכלי שרת – לבין דם חטאת עוף ודם שאר קדשים: דם כל שאר הקרבנות ניתן למטה. הוא מסמל אפוא את הנפש, שעודנה בדרגה נמוכה ומרוחקת – ועודנה טעונה פעילות של עלייה. בדרגה זו עדיין הנפש שואפת להשיג את ייעודה; ושום מציאות אנושית ממשית – המיוצגת על ידי בגד או כלי כל שהוא – איננה עומדת בסתירה לדרגה זו. היפוכו של דבר: עצם הדם המקובל במזרק יקרב

את כל הבחינות האנושיות הנמוכות ויעלה אותן אל רום מעלת הקודש. משום כך אם דם שאר קרבנות ניתן על הבגד – לא נפגם על ידי כך הרעיון הגלום בו. שונה הדבר בדם חטאת בהמה, הניתן למעלה על קרנות המזבח; ובייחוד שונה הדבר בדם הפנימיות, הניתן על קרנות מזבח הזהב – ולמעלה מדרגה זו – בדם הזייה על הפרוכת כנגד בין הבדין. דמים אלה מייצגים שלמות מוסרית, שיש לשמור עליה מכל משמר. ובייחוד הדברים אמורים בדם הפנימיות. דם זה מסמל מעלה מוסרית – המוצגת לעד רק כדוגמה מאירה; אך אין מציאות אנושית ממשית מתאימה לה. וזו היא אפוא משמעות דם חטאת בהמה שניתן על הבגד – אחר שהוכן למתנה או להזייה: דם זה הגיע אל בגד או אל כלי – במקום שיגיע אל קרנות המזבח; כך נוצר ניגוד בין דרגת הבגד או הכלי – לבין הדרגה המיוצגת על ידי הדם; ויש בכך כדי לגרום ירידה לאותה דרגה מוסרית נעלה. ורק כיבוס במקום קדוש יחזיר את הרעיון הגלום בו לטהרתו.

תפיסה זו נסתרת, לכאורה, על ידי ההלכה, שדם שניתן על ידי בגדי כהן גדול – כגון המעיל – אף הוא טעון כיבוס; והן המעיל עצמו מסמל דרגה אידיאלית של שלמות מוסרית. אך אולי יתיישב קושי זה, אם נזכור שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם, ומותר ללבוש אותם שלא בשעת עבודה (ע' יומא סח ע"ב); נמצא, שאין להפריד אותם לחלוטין מן האישיות הממשית של הכהן. וצ"ע מאבנט לסברת הרמב"ם שאסר שלא בשעת עבודה עי' כלאים י' ל"ב וע"ש בראב"ד ובכ"מ. אולם אבנט איננו מייצג שלמות שכבר הושגה – אלא אידיאל שיש לשאוף להגשמתו המלאה; דרגתו היא אפוא כעין דרגת עולה; ובהשוואה לחטאת – יש כאן משום ירידה (ר' פ"י שמות עמ' שעו).

כבר הזכרנו את ההלכה שדם טעון כיבוס רק קודם זריקה, נתינה או הזייה – ולא לאחר השלמת העבודה. הלכה זו קרובה, כנראה, לכלל שאין לך דבר שנעשה מצותו ומועלין בו (ראה פ"י לעיל פסוק א). נמצאת אומר: קדושה מצויה בחפץ, רק כל עוד הוא אמצעי למצוה העתידה להיעשות. אך משנעשתה מצותו בטלה קדושתו. כך מתנגדת היהדות לאמונות הבל של אליליות מיסטית, התולה כוחות מאגיים בחפצים מקודשים. חפצים אלה הם אמצעים בשירותו של רעיון – ורק רעיון זה בלבד הוא קדוש; ורק כל עוד הם עומדים לבטא רעיון זה, הרי הם נוטלים חלק בקדושתו. אך אין הקדושה העוברת אליהם חומרית – ואין היא דבקה בהם עולמית. עם זאת יש להימנע גם מקיצוניות שניה: אין לעשות מעשה, הנראה כזלזול באותה מטרת מצוה, שהחפץ עמד בשירותה. משום כך אמרו: 'תשמישי קדושה נגזוין', ואף תשמישי מצוה אינן נזרקין (מגילה כו: ועי' רמ"א לאורח חיים כא,א).

כאמור, רק כלי הראוי לקבל טומאה טעון כיבוס. גם הלכה זו מצביעה לאותו כיוון (ראה פ"י להלן יא,ב). ומאידך: רק כלי הראוי לקבל טומאה נושא עליו את חותמו של האדם ומתיחס לבחינה אנושית. בעצם ייעודו הוא מייצג בחינה שעודנה בניגוד לרעיון המיוצג בדם חטאת' (מתוך פירוש הרש"ר הירש ויקרא ו,יט).

*

וכלי חרס אשר תבשל בו ישבר. רמז: כלי חרס – האדם, עפר מן האדמה, שבלע מן החטאת – מן האיסור ומטעמיו – אין לו תקנה אלא שבירת הלב ובכך יטהר וולפיכך נאמר פסוק זה בחטאת דווקא (עפ"י כלי יקר).
כתב האלשיך, אין עברת שוגג באה לידי איש אם לא שקדם לו עון מזיד שהשחית נפשו.

העבירה ההיא מעכבת לבל ישמרו אותו מן החטא מן השמים. שאם לא כן היו שומרים עליו מן השמים שלא יבשל בשוגג. אפילו בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמם לא כל שכן, והוא ענין גם בלא דעת נפש לא טוב (משלי יט); – והנה עד כה דיבר בפרשה זו על תיקון השוגג; אמור מעתה, ומה יעשה לתקן המזיד שקדם – לזה אמר: וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר – לומר, אם גוף האיש אשר נתבשל בו חטא זה ע"י אש העוון שקדם, הוא של חרס, שאותה הטומאה שבלע בהעוונתו אינה יוצאת מדפנותיו לעולם ואין תקוה ע"י יסורים ליתקן – ישבר וימות. אך אם בכלי נחשת בשלה – שהאיש הוא כלי חזק אשר כח בו לקבל יסורים ולעמוד בהם ולשוב מחמתן וליצרף בהן לגמור הטהרה בתורה שהיא מקוה טהרה לישראל, ככלי נחשת – אז ומרק – ביסורים, ושטף במים – הם מימי התורה, כי בהם יטהר מכל יתר חלאת טינוף טומאה (מובא בספר הפרשיות – צו).

דף צו

'אלא קדירות של מקדש אמאי (אמר רחמנא) ישברו, נהדרינהו לכבשונות?... – קצת משמע מלשון רש"י שהגמרא נוקטת כאן לעיקר כפי הצד בבעיית רמי בר חמא שהבילוע הוא זה המצריך שבירה, ולא בישול גרידא. ולכך מקשה הלא יש תקנה לכלי על ידי החזרה לכבשן. (וע' בחדושי הגרעק"א שכתב לפרש מהיכן הוציא רש"י הנחה זו, שספקו של רמי בר חמא נפשט).

ואולם הרמב"ם כתב שנשאר הדבר בספק, וכן נקטו התוס' כאן. ונראה שהרמב"ם יפרש שאלת הגמרא כדרך הוכחה לפשוט ספיקו של רמי בר חמא, שאם ננקוט שהבילוע הוא הגורם, הלא יש תקנה בכבשן. ודחה ר' זירא הראיה, שאין עושין כבשונות בירושלים (ויש שפרשו כן גם בכונת רש"י – ע' שפ"א). ורבנו תם פרש שגם לפי הצד שבישול ללא בליעה מצריך שבירה – מועילה החזרה לכבשן, מפני שהכלי נעשה ככלי חדש (עפ"י זבח תודה).

יש לעיין ממה שמשמע בתוס' לעיל (צה. ד"ה לא שנו) שבגד שיצא ונטמא, אין לקרעו ולתקנו בחוץ מחדש לצורך כיבוס, וכן בכלי – לפי שהוא ככלי אחר. ואם כן מה מקשה הגמרא להחזירם לכבשן ולעשותם ככלי אחר, הלא התורה הצריכה שבירה לכלי הוה דוקא? ויש לחלק בין כיבוס ומריקה ושטיפה, שצריכים להתקיים באותו כלי דוקא, ובין דין שבירה שענינו לבטלו מתורת כלי. ולכך אין מניעה להכניסו לכבשן במקום קדוש, שבכך ייעשה ככלי חדש, והרי זה כשבירה. ומשמע בתוס' שהכנסה לכבשונות מועילה לטהר כלי חרס, דומיא דשבירה. ובשפ"א תמה על כך מצד הסברא. וע"ע בחזו"א קמא לו, יא.

פירוש נוסף כתב בשפת אמת: קושית הגמרא מוסבת על הנאמר לעיל שגם בילוע ללא בישול [כגון עירוי] מצריך שבירה, ודרשו מהכתוב אשר תבשל בו ישבר, ועל כך מקשה, הלא די בהכנסה לכבשן להוציא הבלוע.

– מכך ששאלו 'נהדרינהו לכבשונות' משמע שהחשש 'חיים עליהו דמיתברי' אינו קיים אלא במילוי פחמים בקדירות, אבל בהחזרה לכבשן אין קיים חשש זה [אם משום שבהכנסתו לכבשן הרי רואים שאינו חושש בדבר, אם מפני שבכבשן אין חשש פקיעה, כי האש באה מכל הצדדים. וע' בזה בשו"ת אבני נזר יו"ד קי].

ושאמר רב: 'קדירות בפסח ישברו' – לאו דוקא ישברו ממש שכמו כן מועיל להן ליבון בכבשן, אלא